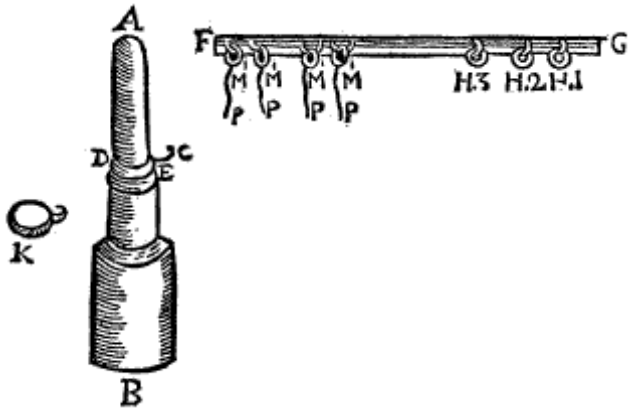

tegelbruket vid gullmarsberg

Teckning ritad av Carl von Linnés lärjunge Pehr Kalm. Denne besökte ca 1740 Bohuslän och besåg bland annat några av de talrika tegelbruken. Det ovanstående är en anordning för att få oxarna att trampa jämnt över hela det lerlager, som sedan skulle användas till att göra tegel.

En föregångare inom västsvensk industrialisation är tegelbruket, tillsammans med bl.a. sågverk, varv och fiske. Tegelbruket i Skredsvik, på udden nedanför Gullmarsbergs säteri, måste ha varit traktens första fabrik. Av bruket syns nu inte mycket. I modern tid firas här midsommar.

Andra häften i samma serie:

- Smörkullen
- Dynge ruin
- Hällristningarna vid Kålsby
- Granhoge gravhög
- Börsås fornborg
- Herrestads gravfält
- Havstensklippan

Bokenäsets Framtid

Per-Allan Olsson 2003

Skredsviks, Herrestads
och Högås hembygdsföre-

Bohuslänska tegelbruk som det vid Gullmarsberg försåg vanligen trakten med tegel till murstockar och mindre murverk, en lokal småindustri för lokala behov. Förläggandet av bruket vid själva strandkanten skulle kanske kunna peka på en viss export då man utnyttjande en här tidigare existerande hamn. Då bruket låg bredvid Gullmarsbergs säteri skulle man kunna tro att det fanns "hembränt" tegel i dess murar. Men så är det inte. Källarvalven från 1600-talet består istället av importerat holländskt tegel.

Tegelbruken i Bohuslän fick ett uppsving när taktegel började bli vanligt på kyrkorna under 1700-talets andra hälft, och mer allmänt spritt under första hälften av 1800-talet. Många bostadshus och ekonomibyggnader skaffade sig taktegel vid denna tid. Kronobefallningsman J. F. Hellberg beskrev på 1820-talet bebyggelsen på Orust och Tjörn:

"Få orter äro så wäl bebygde som denna. Wanligtwis har hwarje Bonde en med tegel täckt, bräklädd och målad Manbyggning, innehållande Stuga, Gästkammare och Kök samt en å winden afskrankad kammare. Ladugårds-husen efter gårdens storlek, timrade och på de fleste ställen tegeltäckte. Skärgårdsmännen hafwa ock upp-timrade och tegeltäckte Stugor; men fattigdomen röjes för öfrigt uti allt."

Gullmarsbergs tegelbruk krävde inga stora investeringar. Man behövde tillgång på bra lera, rikligt med brännved, några oxar, samt tillgång på mänsklig arbetskraft. Tegelbrukets byggnader var mycket enkla, ofta bara ett tak stöttat av stolpar, så att allt man eventuellt kan se efter ett tegelbruk av detta slag är stolphålen, ugnen och lertaget. Tegelproduktion var en utpräglad sommaraktivitet, så därför behövdes inga

väggar i själva fabriksbyggnaden.

Taktegel fanns det ett stort behov av, kanske särskilt efter den stora stormen 1826, den s k "bondeskallran", och Lechard Wesslau (f. 1815) som drev tegelbruket i mitten av 1800-talet sade att "Det skall förr fattas vatten i Gullmarn än pengar hos mig!" Men så blev det inte. Kyrkoböckerna berättar att Gullmarsbergs brukspatron och arrendator avled på Fattighuset vid Stampgatan i Göteborg 1891. Det kan nämnas att det var denne man som ritade, bestodade och lät bygga det första skolhuset i Skredsvik.

Lechard och hans bröder var industripionjärer influerade av dåtida socialreformatorers idéer. Den äldre brodern Hans (f. 1807) startade 1848 Sveriges första mekaniska linneindustri i Almedal i Göteborg, men förlorade hela sitt kapital 1858 när fabriken brann upp. Jämsides med linnefabriken startades en friskola, för att se till att arbetskraften var skolad till sina nya arbetsuppgifter, och det är möjligt att Lechard inspirerades av broderns aktiviteter. Måhända fanns stora planer på att göra Skredsvik till ett industriområde? Men Lechard Wesslau gick från brukspatron till fattighjon, och så var den sagan all.

Så kan det gå.

Det fanns fler tegelbruk i vår bygd, och för vissa gick det bättre. Där fanns från 1700-talet det s k "Peterswerk" på Herrestads Millångård samt bruket på Sörvik, vilket förmodligen av Thorburns söner flyttades 1862 till gården Kasen i Herrestad, där tegel producerades till en bit in på 1930-talet. På en karta från en vägdelning 1799 finns även ett tegelbruk markerat vid gränsen mellan Cederslund och Gunnarby.